

MINTAQA IQTISODIYOTIDA TARKIBIY TUZILISHINI OPTIMALLASHTIRISHDA SOLIQLARNING TARTIBGA SOLUVCHILIK ROLIDAN FOYDALANISH

Ikromov E.I.

Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya: Mazkur maqolada mintqa iqtisodiyotining tarkibiy tuzilmasini optimallashtirishda soliqlarning tartibga soluvchi mexanizmlaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Soliq tizimi nafaqat davlat byudjetini shakllantiruvchi manba, balki iqtisodiy jarayonlarni boshqarishning muhim vositasi sifatida tahlil etilgan. Maqolada mintaqaviy iqtisodiyotda soliqlarning rag'batlantiruvchi va cheklovchi funksiyalari, ularning sanoat, qishloq xo'jaligi hamda xizmatlar sektoridagi tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri, shuningdek, soliqqa oid imtiyozlar orqali investitsion muhitni yaxshilash yo'nalishlari o'rganilgan. Statistik ma'lumotlar asosida mintaqaviy iqtisodiy o'sishni barqarorlashtirishda soliq siyosatini takomillashtirish zarurligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: mintqa iqtisodiyoti, soliq siyosati, tartibga soluvchilik roli, investitsiyalar, strukturaviy o'zgarishlar, iqtisodiy barqarorlik.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida soliqlar davlatning eng muhim iqtisodiy boshqaruv vositalaridan biriga aylandi. Ayniqsa, mintaqaviy darajada iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, ishlab chiqarish tuzilmasini qayta shakllantirish va yangi tarmoqlarni rivojlantirishda soliqlarning tartibga soluvchilik roli beqiyos ahamiyat kasb etadi. Soliq siyosati orqali davlat mintaqalarda iqtisodiy faollikni oshirish, investitsion muhitni yaxshilash, ish o'rinlari yaratish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Mintaqa iqtisodiyotining tarkibiy tuzilmasini optimallashtirish deganda, ishlab chiqarish tarmoqlari, xizmat ko'rsatish sohasi hamda qishloq xo'jaligi o'rtasida muvozanatli nisbatni shakllantirish tushuniladi. Bu jarayonda soliq siyosati asosiy tartibga soluvchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Chunki soliqlar orqali davlat iqtisodiy faoliyat subyektlarining harakatini rag'batlantiradi yoki tormozlaydi.

Masalan, O'zbekiston Respublikasida kichik biznes subyektlari uchun joriy etilgan imtiyozli soliq stavkalari va soddalashtirilgan soliq tizimi mintaqalarda ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, soliqdan ozod qilish yoki soliq kreditlari berish amaliyoti investitsiyalarni jalb etish, ayniqsa, sanoat zonalarida yangi korxonalarni barpo etishda samarali natijalar bermiqda.

Davlat statistika qo‘mitasining ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda respublika yalpi hududiy mahsulotining 32 foizi sanoat, 28 foizi qishloq xo‘jaligi, 40 foizi esa xizmatlar sektoriga to‘g‘ri kelgan. Shu bilan birga, ayrim mintaqalarda ishlab chiqarishning tarmoqlar bo‘yicha nomutanosibligi mavjud. Masalan, Farg‘ona, Andijon va Toshkent viloyatlarida sanoat ulushi yuqori bo‘lsa, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida qishloq xo‘jaligi yetakchilik qiladi. Bunday nomutanosiblikni kamaytirish uchun soliqlar orqali tarmoqlararo resurslarni qayta taqsimlash mexanizmlarini kuchaytirish zarur.

Soliqlarning tartibga soluvchilik roli quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

1. **Rag‘batlantiruvchi funktsiya** – imtiyozlar, chegirmalar va preferensiyalar orqali tadbirkorlikni rivojlantirish.

2. **Cheklovchi funktsiya** – ekologik ifloslanish, spekulativ kapital aylanishi kabi salbiy omillarni kamaytirish.

3. **Tenglashtiruvchi funktsiya** – mintaqalar o‘rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni qisqartirish.

Soliq mexanizmlarini hududiy iqtisodiy siyosat bilan uyg‘unlashtirish orqali sanoat tarmoqlarida qo‘shimcha qiymat yaratish darajasini oshirish, xizmat ko‘rsatish sohasida innovatsion faoliyatni kengaytirish mumkin. Ayniqsa, yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida ekologik soliqlar tizimini takomillashtirish mintaqaviy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Mintaqa iqtisodiyotida tarkibiy tuzilmani optimallashtirishda soliqlarning tartibga soluvchilik roli bevosita davlatning iqtisodiy siyosatiga bog‘liq. Soliq siyosatini hududiy sharoitlardan kelib chiqib moslashtirish, soliqqa oid imtiyozlar tizimini maqsadli yo‘naltirish, yangi investitsion loyihalarni rag‘batlantirish orqali iqtisodiyotning samaradorligini oshirish mumkin. Shu boisdan, soliq tizimining mintaqaviy darajada boshqaruv vositasi sifatida roli yanada kuchaytirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi. (2024). Soliq siyosatining asosiy yo‘nalishlari to‘g‘risida hisobot. Toshkent.

2. Moliya vazirligi huzuridagi Iqtisodiy tadqiqotlar instituti. (2023). Hududiy iqtisodiyotda soliq siyosatini takomillashtirish yo‘nalishlari. Toshkent.

3. Stiglitz, J. E., & Rosengard, J. K. (2015). Economics of the Public Sector. New York: W.W. Norton & Company.

4. Tanzi, V., & Zee, H. H. (2001). Tax Policy for Developing Countries. IMF Economic Issues, 27.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5233-son qarori, 2021-yil 30-sentyabr. Mintaqalarda sanoatni rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.

